

12 EYLÜL ARA REJİMİNİN KÜLTÜR POLİTİKASI BAĞLAMINDA ATATÜRK'ÜN 100. DOĞUM YILI FAALİYETLERİNE YÖNELİK BİR İNCELEME¹

AN EXAMINATION OF THE 100TH ANNIVERSARY ACTIVITIES OF ATATURK'S BIRTH IN THE CONTEXT OF THE CULTURAL POLICY OF THE SEPTEMBER 12 INTERIM REGIME

Yusuf Ziya KESKİN* - Eray ÜZÜMCÜ**

Öz

Bu çalışma, 12 Eylül 1980 askeri müdahalesi sonrasında oluşan ara rejim döneminde, Türkiye'de şekillenen kültür politikaları çerçevesinde, Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılı kapsamında gerçekleştirilen faaliyetleri incelemeyi amaçlamaktadır. Bu çerçevede, 1981 yılı boyunca düzenlenen yarışmalar, sergiler, bilimsel toplantılar ve basım-yayım faaliyetleri aracılığıyla Atatürk imgesi yeniden vurgulanmış ve dönemin kültürel söylemi güçlendirilmiştir. Dolayısıyla bu çalışma, 100. Yıl faaliyetlerinin yalnızca törensel pratiklerle sınırlı olmadığını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda, özellikle ara rejim döneminin hükümet programı ve faaliyetleri ile kültür politikasının şekillenmesinde belirleyici rol üstlenen Milli Eğitim Bakanlığı ve Kültür Bakanlığı gibi temel kurumların hazırladığı plan, program ve uygulama metinleri incelenmiştir. Ayrıca, dönemin basın organları ve kültür yayınlarında yer alan içerikler de değerlendirilerek Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılı kapsamında gerçekleştirilen faaliyetlerin kamuoyuna yansıyan boyutu ortaya konulmuştur. Özetle, bu çalışmada literatürde sınırlı şekilde ele alınan Atatürk'ün 100. Doğum Yılı faaliyetlerinin, dönemin kültür politikasıyla olan ilişkisi ele alınmış ve faaliyetlerin sosyolojik temelleri açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: 12 Eylül Ara Rejimi, Atatürk Odaklı Faaliyetler, 1981 Atatürk Yılı, Kültür Politikası.

Abstract

This study aims to examine the activities carried out within the framework of Atatürk's 100th Birth Anniversary in the context of cultural policies shaped in Turkey during the interim period following the military intervention of September 12, 1980. Within this framework, the Atatürk image was re-emphasized and the cultural discourse of the period was reinforced through competitions, exhibitions, scientific meetings, and publishing activities held throughout 1981. Therefore, this study seeks to demonstrate that the 100th Anniversary activities were not limited solely to ceremonial practices. Accordingly, the plans, programs, and implementation texts prepared by key institutions such as the Ministry of National Education and the Ministry of Culture which played a decisive role in shaping cultural policy and government programs

¹ Bu makale, 2023 yılında Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalında, Doç. Dr. Yusuf Ziya KESKİN danışmanlığında, Eray ÜZÜMCÜ tarafından hazırlanan, "12 Eylül Ara Rejim Döneminde Kültür Politikası Oluşturulmasına Yönelik Uygulamalar (1980-1983)" başlıklı Yüksek Lisans Tez çalışmasından türetilmiştir.

* Doç.Dr., Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Erzincan/Türkiye. yzkeskin@erzincan.edu.tr, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-6275-7496>

** erayuzumcu655@gmail.com, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-3187-9818>

Article Info

Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi: 14/05/2025

Kabul Tarihi: 02/09/2025

Atıf

Keskin, Y. Z., & Üzümcü, E. (2025). 12 Eylül Ara Rejiminin Kültür Politikası Bağlamında Atatürk'ün 100. Doğum Yılı Faaliyetlerine Yönelik Bir İnceleme. *Anasay*, 32, 44–60.

Research Article

Received: 14/05/2025

Accepted: 02/09/2025

Cite this article as:

Keskin, Y. Z., & Üzümcü, E. (2025). An Examination of the 100th Anniversary Activities of Atatürk's Birth in the Context of the Cultural Policy of the September 12

during the interim period were examined. Additionally, the content featured in contemporary press outlets and cultural publications was evaluated to reveal the public dimension of the activities conducted for Atatürk's 100th Birth Anniversary. In summary, this study addresses the limited literature on the 100th Birth Anniversary activities, analyzes their relationship with the cultural policy of the period, and explains the sociological foundations of these activities.

Interim Regime. Anasay, 32, 44–60.

Keywords: September 12 Interim Regime, Atatürk Centered Activities, 1981 Atatürk Year, Cultural Policy.

EXTENDED ABSTRACT

This study examines, from a sociological perspective, the activities carried out in 1981 within the scope of the officially declared “100th Anniversary of Atatürk’s Birth” during the interim regime period that began following the military intervention of September 12, 1980. The role of the interim government’s programs and activities, as well as institutions such as the Ministry of National Education and the Ministry of Culture, in shaping the cultural policies of the period is analyzed in detail. This approach moves beyond the commemorative ceremonies and symbolic activities that dominate the existing literature and offers a broader perspective by comprehensively revealing the cultural planning mechanisms of the period.

The main objective of the research is to demonstrate that the activities carried out in 1981, declared as the 100th Anniversary of Atatürk’s Birth, were not merely a commemorative program but functioned as an integral component of the cultural policies of the interim regime. In this context, the study presents an analysis based on the programs and practices prepared within the framework of the interim government's cultural policy, the cultural activities managed by the Ministry of National Education and the Ministry of Culture, as well as official documents, cultural publications, and press archives from the period. Through these sources, the institutional and ideological structure of the cultural activities of the time is examined in detail.

During the interim regime period, the Ministry of National Education and the Ministry of Culture emerged as significant institutional structures in the development of cultural policies. In particular, alongside educational policies such as literacy campaigns, the Ministry of Culture sought to integrate the image of Atatürk into society through lasting initiatives such as poetry, painting, and composition competitions, international exhibitions, folklore congresses, the establishment of the Atatürk Cultural Center, and the construction of Atatürk statues and monuments.

Additionally, the sermon competitions and religious publications organized by the Presidency of Religious Affairs, while adhering to the principle of secularism, reinforced Atatürk’s place in collective memory through alternative discourses. Thus, the state’s cultural policies were not limited solely to official and secular domains but also sought to gain social acceptance through religious discourse..

During the interim regime period, as the cultural sphere was being restructured, large-scale cultural investments such as the construction of the Atatürk Cultural Center in Ankara and Atatürk statues and monuments emerged as concrete symbols of the cultural policies of the time. Additionally, events organized abroad in cooperation with UNESCO and cultural diplomacy activities targeting Turkish worker communities in Europe highlighted the international dimension of the Atatürk Year. This demonstrates that Turkey’s cultural strategies were designed not only on a national scale but also within a global framework.

The findings of the research reveal that the activities carried out to commemorate the 100th Anniversary of Atatürk’s Birth were implemented within the framework of a comprehensive cultural policy coordinated by the interim regime and the civilian bureaucracy, serving as a concrete reflection of the state’s ideological orientation. All resources were mobilized for cultural activities designed to strengthen social unity and regime legitimacy through the image of Atatürk.

While national identity and a sense of belonging were reinforced within the domestic public sphere, Turkey's vision of modernization and reform was emphasized in the international community. Thus, it is evident that cultural policies not only served domestic political goals but also functioned as an important tool for foreign policy and image management.

In summary, this study reveals the cultural, institutional, and administrative processes underlying the 100th Anniversary celebrations of Atatürk's Birth from a historical-sociological perspective. By comprehensively analyzing the institutional structures, planning logic, and social objectives that shaped the cultural policies during the interim regime period, the research contributes to a more holistic and in-depth understanding of Turkey's cultural policies during the post-September 12 era. Moreover, by emphasizing the cultural activities and the role of the civilian bureaucracy related to Atatürk's centennial which remain relatively underexplored in the literature the study provides a unique and significant contribution.

Giriş

Kültür politikaları ile kültürel değerlerin oluşumu, korunması ve geliştirilmesi, devletin öncelikli ilgi ve sorumluluk alanlarından biri olarak kabul edilmektedir. Bu anlamda devletin kültürel alandaki temel işlevi; kültürel değerlerin yaşatılması, ulusal kimliğin pekiştirilmesi ve kültürel kalkınmanın sağlanması amacıyla gerekli yasal ve kurumsal çerçevenin oluşturulmasını sağlamaktır. Resmî ve kurumsal yapılanma içerisinde kültür politikalarının belirlenmesinde başlıca yetki ve sorumluluk, meclis, hükûmet ve ilgili bakanlıklara aittir. Özellikle Millî Eğitim Bakanlığı ve Kültür Bakanlığı gibi kurumlar, devletin kültürel alan üzerindeki planlama ve uygulama süreçlerinde belirleyici bir rol oynamaktadır (Erkan & Erkan, 1998, s.199).

Ülkemizde kültür politikalarının çerçevesi Anayasalarda, Millî Eğitim Temel Kanunu'nda, kalkınma planlarında, yıllık programlarda, icra planlarında ve hükûmet programlarında ortaya konmakta olup bu resmî belgeler, devletin kültürel alana ilişkin uygulama esaslarını belirlemektedir (Kantarcioglu, 1998, s. 25). Bu çerçeveden hareketle çalışmada, 12 Eylül askerî müdahalesi sonrasında Bülend Ulusu başbakanlığında kurulan hükûmetin, hükûmet programı, uygulamaları ve faaliyetleri, dönemin kültür politikası yaklaşımını ortaya koymak amacıyla incelenmiştir. Ulusu, Millî Güvenlik Konseyine sunduğu hükûmet programında kültür politikasının çerçevesini;

“MİLLÎ KÜLTÜR ve sanat değerlerimizi modern ilim zihniyeti ve metodlarıyla işleyerek, önce milletimize yaymak ve ayrıca millî değerlerimizi diğer milletlere tanıtmak için ciddi faaliyetlere girişilecektir. Atatürk Milliyetçiliği yolunda ülkeyi çağdaş medeniyet seviyesine çıkarmak hedefini güden büyük Atatürk'ün 100'üncü doğum yıldönümü münasebetiyle ve bu yıldönümünü kendisinin yüceliği seviyesinde kutlamak için bütün imkânlar seferber edilecektir” (T.C. Başbakanlık, 1981, s. 32). sözleriyle ortaya koymuştur.

Dolayısıyla bu çalışma, söz konusu kurumsal çerçeveyi dikkate alarak 12 Eylül 1980 müdahalesi sonrasında kurulan Ulusu Hükûmeti ve bu dönemde kültür politikasına yön veren kurumların, özellikle Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılı kapsamında yürüttükleri faaliyetlerinin sistematik bir şekilde derlenmesini ve analiz edilmesini amaçlamaktadır. Bu alanda daha önce Aykut Canlı tarafından kaleme alınan “Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılı Kutlamaları (1981 Yılı İçerisinde Türkiye’de Yapılan Kutlamalar)”(10. Uluslararası Atatürk Kongresi Bildirileri, <https://doi.org/10.51824/978-975-17-6042-5.06>) başlıklı bir çalışma da mevcuttur. Söz konusu çalışma incelendiğinde, 100. Yıl faaliyetleri, daha çok törensel pratikler çerçevesinde ele alınmıştır. Bu kutlamalar, arşiv ve bazı basın yayınlarının taramasına dayalı olarak betimleyici bir unsurla aktarılmıştır.

Bu çalışma ise bir kutlama pratiğinin ötesinde, Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılı kapsamında gerçekleştirilen faaliyetleri; resmî politikalar, kurumsal kararlar ve özellikle kültürel uygulama süreçleriyle olan ilişkisi çerçevesinde, bütüncül ve sosyolojik bir bakış açısıyla

değerlendirmektedir. Bugüne kadar yeterince ele alınmamış olan eğitim, folklor, sanat ve uluslararası düzeydeki faaliyetlere de dikkat çekilerek bu etkinlikler üzerinden Atatürk imgesinin devlet eliyle yeniden inşa edilme süreci incelenmiştir. Ayrıca, bu imgenin dönemin kültürel söylemi içinde nasıl konumlandırıldığı ve sivil bürokrasi aracılığıyla toplumsal belleğe nasıl taşındığı özgün bir biçimde ortaya konulmuştur. Bu genel çerçeveden hareketle, çalışmanın ilk bölümünde Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılı'nın hem ulusal hem de uluslararası boyutları ve bu kutlamaların kurumsal altyapısı kısaca ele alınacaktır.

1. ATATÜRK'ÜN DOĞUMUNUN 100. YILI'NIN KURUMSAL ÇERÇEVESİ

Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılı, Türkiye sınırlarının ötesinde uluslararası alanda da büyük bir önem kazanmıştır. Paris'te 24 Ekim – 28 Kasım 1978 tarihleri arasında düzenlenen UNESCO'nun 20. Genel Konferansı'nda, Türkiye Millî Komisyonu adına Türk heyetinin sunduğu öneri doğrultusunda, Atatürk'ün 100. doğum yıldönümünün diğer üye devletlerde de anılması kararlaştırılmıştır. Karar metninde, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusunun, UNESCO'nun çalışma alanlarına giren konularda uluslararası anlayış ve iş birliğine önemli katkılarda bulunduğu vurgulanmış, özellikle sömürcülüğe ve emperyalizme karşı açılan ilk mücadelelerden birinin Atatürk önderliğinde Türkiye'de başarıyla gerçekleştiği dile getirilmiştir (İnan, 1980, s. 636).

Türkiye'de ise 12 Eylül 1980'de tarihinde, dönemin Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren ve Kara, Hava, Deniz ve Jandarma Genel Komutanlarından oluşan Millî Güvenlik Konseyi (MGK) tarafından yönetime el konulmuştur. Hemen ardından hızlı bir şekilde hükûmet kurma sürecine gidilmiş ve eski Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Bülend Ulusu başbakanlığında bir hükûmet kurulmuştur. Bu hükûmetin, 12 Eylül yönetiminin politikalarını uygulama bakımından işlevsel bir rol üstlendiği söylenebilir. Müdahale sonrasında yönetimi ele alan MGK yasama çalışmalarını gerçekleştirmek üzere ilk birleşimini 19 Eylül 1980'de gerçekleştirmiştir. Bu birleşimde, 12 Eylül'den itibaren alınan MGK kararları ve bildirileri okunmuş, ardından yasama çalışmalarına geçilmiştir. Yasama gündeminin ilk sırasında ise “Atatürk'ün Doğumunun Yüzüncü Yılı'nın Kutlanması ve Atatürk Kültür Merkezi Kurulması Hakkında Kanun Teklifi” yer almıştır (Millî Güvenlik Konseyi Tutanak Dergisi, 1980). Hazırlanan kanun teklifi, 2302 kanun numarasıyla 23.09.1980'de MGK'de kabul edilmiş ve 26.09.1980 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (T.C. Resmî Gazete, 1980). Kanun kapsamında, kutlama programlarının planlanması ve yürütülmesi için Millî Komite ile Kutlama Koordinasyon Kurulu oluşturulmuştur.

12 Eylül 1980 müdahalesinin ardından dönemin UNESCO Türkiye Millî Komisyonu Başkanı Suat Sinanoğlu, müdahaleyi gerçekleştiren Kenan Evren'e gönderdiği kutlama mesajında, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılına denk gelen bir dönemde yönetime el koymasının, Atatürkçü değerlerin yeniden inşası ve bu değerlerin özellikle genç kuşaklara aktarılması bakımından (Üzümcü, 2023, s.54) "tarihsel bir anlam" taşıdığı vurgulanmıştır. Bu değerlendirme, askerî rejimin Atatürk mirasını, kendi ideolojik meşruiyetini pekiştirme aracı olarak kullandığını göstermektedir.

Ve “Atatürk Yılı”, 5 Ocak 1981 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Devlet Başkanı Kenan Evren'in katılımıyla gerçekleşen törenle resmen başlamıştır. Törene, hayatta olan eski cumhurbaşkanları Celal Bayar, Cevdet Sunay ve Fahri Korutürk de iştirak etmiştir. Kenan Evren, anılarında Atatürk Yılı çerçevesinde düzenlenen sanat şölenine de katıldığını, bu etkinlikte İsmet İnönü'nün eşi Mevhibe İnönü ile birlikte bulunduğunu ifade etmektedir. Bu törende *Bedia Muvahhit, Vasfî Rıza Zobu, Adnan Saygun, Necil Kazım Akses, Cemal Reşit Rey, Eşref Üren, Cevdet Dereli, Zühtü Mürütoğlu, İsmet Hikmet Koyunoğlu ve Münir Nurettin Selçuk* gibi önemli sanatçılar Atatürk Plaketi ile onurlandırılmış ve ödülleri, bizzat Devlet Başkanı Kenan Evren tarafından takdim edilmiştir (Evren, 1994, s. 281).

Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılına ilişkin faaliyetlerin, yurt içi ve yurt dışı olmak üzere iki ana başlıkta planlandığı görülmektedir. Yurt içinde gerçekleştirilen çalışmalar; kalıcı kültürel projeler, 1981 yılı boyunca düzenlenen anma ve kutlama programları ile 100. yıl kapsamında organize edilen kültürel ve sanatsal etkinlikleri kapsamaktadır. Yurt dışında ise özellikle UNESCO çatısı altında yürütülen uluslararası etkinlikler ile Türk işçi nüfusunun yoğun olduğu ülkelerdeki topluluklara yönelik kültürel çalışmalar ön plana çıkmıştır (T.C. Başbakanlık, 1981, s. 105). 100.yıl faaliyetlerinin çerçevesine geçmeden önce, 12 Eylül döneminde Atatürk ve Atatürkçülüğe dair kısa bir çerçeve çizilmeye çalışılacaktır.

2. 12 EYLÜL DÖNEMİNDE ATATÜRKÇÜLÜĞÜN YENİDEN TANIMLANMASI VE KURUMSALLAŞMASI

Türkiye siyasi tarihinde önemli bir kırılma noktası olan 12 Eylül 1980 müdahalesi, kendi döneminde mevcut düzeni yeniden yapılandırma iddiasıyla meşrulaştırılmıştır. Bazı çevrelerce bu müdahale –ki 27 Mayıs 1960 ve 12 Mart 1971 müdahaleleri –ile ele alındığında ihtilal veya devrim olarak görülmemiş ve bu gibi askeri müdahaleler, Atatürk ilkelerini korumak amacıyla alınan önleyici tedbirler olarak değerlendirilmiştir (Hedef Dergisi, 1981, s. 22). 12 Eylül darbesi sonrasında ordu, toplumun farklı kesimlerince bir "kurtarıcı" olarak algılanmış ve bu kurtarıcı rol, 12 Eylül yönetimi tarafından Atatürkçü söylemle meşrulaştırılarak ideolojik bir misyonla pekiştirilmiştir (Üzümcü, 2023, s.40).

Bu meşrulaştırma çabasının en somut örneklerinden biri, Kenan Evren'in 1981 yılında Atatürk'ün Harp Okulu'na giriş yıldönümü töreninde sarf ettiği "*Milletin Atatürk'e bağlılığına güvenerek 12 Eylül'ü yaptık*" (Cumhuriyet, 1981, s. 1) sözleridir. Bir anlamda, Atatürk simgesinin de bu gibi söylemlerle toplum mühendisliği anlamında en yoğun şekilde 12 Eylül döneminde kullanıldığını ifade etmek yanlış olmayacaktır (Arslan, 2023, s. 57).

12 Eylül döneminde Atatürk ve Atatürkçülük söylemi, yalnızca siyasi bir söylemde kalmamış eğitim ve kültür politikaları yoluyla kurumsal düzeyde yeniden yapılandırılmıştır. Bu doğrultuda, *Temel Eğitim Ve Ortaöğretim Kurumlarında Atatürk İnkılâp Ve İlkelerinin Öğretim Esasları Yönergesi* (T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, 1982), hazırlanarak Atatürkçülük temasının tüm derslerde işlenmesi sağlanmıştır. Bu düzenlemeyle beden eğitimi, yabancı dil ve matematik gibi disiplinler de dahi Atatürkçü düşüncenin vurgulanması hedeflenmiştir. Örneğin, fen ve matematik derslerinde Atatürk'ün "İstikbal göklerde" sözünü bağlamında, onun fen ve teknikle ilişkili hava gücüne verdiği önem öğrencilere aktarılacak istenmiştir. Yine bununla beraber 12 Eylül döneminde bütün okul kitapları gözden geçirilmiş ve Atatürk İnkılap ve İlkelerine ters düşen bölümler çıkarılarak yeniden yayımlanmıştır (T.C. Başbakanlık, 1983, s. 495).

Bu dönemde dikkate değer bir gelişme de üniversitelerde okutulan Türk Devrim Tarihi dersinin, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi olarak değiştirilmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu isim değişikliğinin altında yatan sebepleri, Kenan Evren'in söylemlerinde görmek mümkündür. Bu dönemde yayımlanan Hedef dergisinde, Kenan Evren'in 5 Ocak 1981'de Atatürk Yılı açılış konuşmasına atıfla, söylemlerinde hiçbir ifrat (aşarı) ve tefrit (düşürü) ifadelerinin olmadığı dile getirilmiştir. Devlet Başkanı Kenan Evren, konuşmasında devrim kelimesinin yanı sıra inkılap kelimesini de kullanmıştır. "*Özellikle aşırı solcuların, illegal örgütlerin ve anarşistlerin biteviye 'devrim'*" (Hedef Dergisi, 1981, s. 22) kelimesini kullanması, 12 Eylül yönetiminin "devrim" kelimesine karşı mesafeli ve hatta aşırı temkinli yaklaşmasına sebep olmuştur. Bu durum, dönemin siyasi ve ideolojik atmosferiyle doğrudan bağlantılıdır. Bu dönemde askerî yönetim, toplumu kutuplaştıran ideolojik ayrışmaları bastırmayı hedeflemiş ve bu amaçla kullanılan kavramların da kontrol altına alınmasına çalışmıştır. "Devrim" kelimesi, özellikle sol ideolojilerle özdeşleşmiş bir kavram olarak görüldüğü için bu kelimeye karşı bir tedirginlik oluşmuştur. Bu bağlamda, Atatürkçülük ideolojik içeriğinden arındırılarak, daha çok kültürel bir simge haline gelen "devlet Atatürkçülüğü" anlayışıyla yeniden tanımlanmıştır. 12 Eylül yönetimi, Atatürkçülüğü hem meşruiyet kaynağı hem de ideolojik yönlendirme aracı olarak kullanmayı

hedeflemiştir. Bu süreçte Atatürk, bir devrimci lider olmasının ötesinde, devletin ve mevcut düzenin kurucu simgesi olarak yeniden tanımlanmıştır. Böylece toplumun geniş kesimlerine benimsetilmek istenen bu sistematik düşünce, ideolojik farklılıkları törpülemeyi ve mevcut yönetimin gücünü pekiştirmeyi hedeflemiştir. İsmet Giritli'nin değerlendirmesi de bu anlayışı destekler niteliktedir:

“Nitekim Atatürk'ün ölümünden 42 yıl sonra Atatürk'ün eserini emanet ettiği kuşakların, tehlikeli bölgeye sürüklenen Türkiye Cumhuriyetine 12 Eylül 1980'de sahip çıkmasını ve bu zorunlu Harekâtın Türk Milletinin büyük çoğunluğunca onaylanmasını ve alkışlanmasını yukarıda gözlemimin somut bir delili olarak karşılıyor ve Türkiye'de Kemalist İdeoloji peşinden giden kitlelerin varlığına örnek gösteriyorum” (Giritli, 1983, s. 66).

Giritli'nin düşüncesinden hareketle, Atatürk'ün ölümünden sonraki kuşakların Türkiye'nin tehlikeli bir sürece sürüklendiğine inandığı ve 12 Eylül 1980 müdahalesinin de ordunun Atatürk'ün mirasına sahip çıkması şeklinde meşrulaştırıldığı söylenebilir.

Bundan sonra Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılı kapsamında gerçekleştirilen faaliyetlerin kültürel boyutları ele alınacak ve söz konusu faaliyetlerin çerçevesi kültürel bağlamda analiz edilecektir.

3. 12 EYLÜL ARA REJİM DÖNEMİNDE GERÇEKLEŞTİRİLEN ATATÜRK'ÜN DOĞUMUNUN 100.YILI FAALİYETLERİNE BAKIŞ

Çalışmanın birinci bölümünde de belirtildiği üzere, 12 Eylül 1980 tarihinde Türk Silahlı Kuvvetleri, emir-komuta zinciri içinde yönetime el koymuş ve kısa sürede yeni bir yönetim yapısı oluşturulmuştur. Millî Güvenlik Konseyi adı altında ülke yönetimini üstlenen askerî yönetim, gerçekleştirdiği ilk toplantısında Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılı'nı gündemine almış ve bu doğrultuda kutlamaların organizasyonu için çeşitli kurulların oluşturulması sürecini başlatmıştır. Ancak hemen hatırlanmalı ki bu dönemde kurulan Ulusu Ara Rejim Hükûmeti, 12 Eylül politikalarının sürdürülmesinde işlevsel bir görev üstlenmiştir. Yapılan araştırmalar sonucunda, 100. Yıl kutlama faaliyetleri kapsamında özellikle Millî Eğitim Bakanlığı ve Kültür Bakanlığı başta olmak üzere, birçok kamu kurumunun çeşitli faaliyetler gerçekleştirdiği ifade edilmelidir.

Yurtiçi ve yurtdışı olarak planlanan binlerce kutlama faaliyeti içinde belki de en önemli çalışma, Ankara'da inşaatına başlanmış olan Atatürk Kültür Merkezi olmuştur. Bu kültür merkezi bünyesinde: Cumhuriyet Devrimi Müzesi, Resim-Heykel Müzesi, Toplantı Salonları, Çalışma Atölyeleri, Depolar, İdari Binalar, Kongre Salonu, Konser Salonları, Opera ve Bale Binası ve Tiyatro Binasını barındıracak şekilde tasarlanmıştır (T.C. Başbakanlık, 1981, s. 105). Atatürk Kültür Merkezi'nin temeli Atatürk'ün 100.Doğum Yılı içinde, 29 Ekim 1981 tarihinde atılmıştır. Ancak çeşitli nedenlerle inşaat süreci uzamış ve kültür merkezi, Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılı kapsamında tamamlanamamıştır. Kültür Merkezinin yapımı 1987 tarihinde sona ermiş ve 27 Aralık 1987 tarihinde dönemin Cumhurbaşkanı Kenan Evren tarafından açılışı gerçekleştirilmiştir. Yaklaşık maliyeti 7 milyar olarak belirtilen bu kültür merkezi içinde konser salonu, opera ve bale binası, tiyatro salonu ve genel hizmet binalarını da barındırmaktadır. Bu yapıların tamamı, ilerleyen dönemde aşamalı olarak hizmete sunulmuştur (Cumhuriyet, 1987, s.1). Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılı için planlanan diğer çalışmalar ise aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Şekil 1. 100. Yılı Kutlamaları Kapsamında Belirlenen Başlıkları Gösteren Tablo

Kaynak: T.C. Başbakanlık, Hükümetin Ana Faaliyetlerinin Özeti (22.9.1980-22.9.1981), s. 106.

T.C. Başbakanlık'ın *Hükümetin Ana Faaliyetlerinin Özeti* (22.9.1980-22.9.1981) adlı resmî belgede yer alan verilere göre, Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılı kapsamında toplam 534 yarışma (heykel, müzik, bilgi, folklor, kompozisyon, şiir, spor, resim), 168 bilimsel toplantı (şûra, kurultay, kongre, sempozyum, açikoturum, seminer, konferans) ve 1225 sergi (para, pul, kitap, el sanatları, fotoğraf, resim) düzenlenmiştir (T.C. Başbakanlık, 1981, s.109-111).

Dikkatli bir şekilde incelendiğinde, en yoğun katılımın özellikle resim yarışmaları ve sergiler gibi görsel sanatlara yönelik etkinliklerde gerçekleştiği görülmektedir. Bu durum, Atatürk'ün toplumsal bellekteki kalıcılığının görsel imgeler aracılığıyla pekiştirilmesini amaçlayan bir kültür politikasının yansıması olarak değerlendirilebilir. Bu çerçevede düzenlenen önemli sergilerden biri de Ankara Devlet Güzel Sanatlar Galerisi'nde açılan *Atatürk ve Türkiye* başlıklı sergi olmuştur. Söz konusu sergi, dönemin Devlet Başkanı Kenan Evren ile Kültür Bakanı Cihad Baban'ın katılımıyla kamuoyunun sergisine açılmıştır (Millî Kültür, 1981, Mayıs, s. 48).

Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılı kapsamında birçok kurumun düzenlediği etkinlikler öne çıkmıştır. Özellikle, Millî Eğitim Bakanlığının Atatürk Yılı çerçevesinde geniş çaplı bir uygulama başlattığı görülmektedir. Bu çerçevede, Atatürk'ün 100. Doğum Yılında, okuma-yazma seferberliği hayata geçirilmiştir (T.C. Başbakanlık, 1981, s.186). 1980'lerde okuma-yazma bilmeyen nüfusun yaklaşık 13 milyon olduğu belirtilirken, seferberlik sonucunda 1982 yılı itibarıyla okuma-yazma eğitimi alan kişi sayısı 2 milyonu aşmıştır. (Millî Eğitim Bakanlığı, 1982, s. 170). Ayrıca 100.Yıl kapsamında Millî Eğitim Bakanlığı tarafından *Atatürk'ten Düşünceler*, *Atatürk İlkeleri ve İnkılabımız* ve *Tarih Boyunca Türk Kadınının Hak ve Görevleri* adıyla üç kitap hazırlanmış ve yayımı gerçekleştirilmiştir (T.C. Başbakanlık, 1983, s.497).

Eğitim alanındaki faaliyetler devam ederken, Diyanet İşleri Başkanlığı da Atatürk'ün Doğumunun 100.Yılı kapsamında çeşitli faaliyetler gerçekleştirmiştir. Diyanet tarafından, 30 Ağustos Zaferi ile ilgili bir Hutbe Yarışması düzenlenmiş ve birinci seçilen hutbe, Türkiye'de tüm camilerde okutulmuştur. Yine Diyanet İşleri Başkanlığı 100.Yıl çerçevesinde, Kurtuluş Savaşını konu alan 7 ayrı konuda hikâye ve piyes türünde 70.000 kitabın basımını gerçekleştirmiştir (T.C. Başbakanlık, 1981, s. 112).

Gençlik ve Spor Bakanlığı da Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılı kapsamında gerçekleştirdiği etkinliklerle dikkati çekmektedir. Bu çerçevede, Samsun'da *Kız İzcileri Atatürk'ün İzinde Yürüyüşü*, İstanbul ve Ankara'da *İzci Atatürk Şenliği*, Çanakkale İtepe'de ise sırasıyla *Uluslararası Atatürk'ü Tanıyalım Gençlik Kampı*, *100. Yıl Kültür Ve Spor Şöleni* ve *Atatürk Milli Kampı* gibi organizasyonlar düzenlenmiştir. Ayrıca, pek çok ilde 15'i uluslararası düzeyde olmak üzere toplam 39 spor faaliyeti planlanmış ve 21 Eylül 1981 tarihine kadar 9'u uluslararası olmak üzere 32 faaliyet başarıyla gerçekleştirilmiştir. Bunun yanı sıra, tüm eğitim kademelerinde (ilköğretimden üniversitelere kadar) kros, basketbol, futbol ve voleybol dallarında *100. Yıl Atatürk Kupası* yarışmaları düzenlenmiştir (T.C. Başbakanlık, 1981, s.338).

100. Yıl faaliyetleri kapsamında, Gençlik ve Spor Bakanlığı ile Millî Eğitim Bakanlığının iş birliğinde, 19 Mayıs haftasında, *Atanın Ardından Özgürlüğe İlk Adım* adlı bir gezi programı düzenlenmiştir. Bu kapsamda, 67 il ve Kıbrıs'ta öğrenim gören lise öğrencilerinden seçilen grup, Bandırma adı verilen gemiyle Samsun'a ulaşmıştır. 19 Mayıs'ta Samsun'da gerçekleştirilen törenlerin ardından öğrenci grubu uçakla Ankara'ya geçmiş ve burada düzenlenen 19 Mayıs törenlerine katılmıştır. Ayrıca programa katılan öğrenciler, Devlet Başkanı Kenan Evren'e sunulmak üzere hazırlanan, il gençliğinin Atatürk'e bağlılık mesajını da iletmışlerdir (Canlı, 2024, s. 169).

Köy İşleri ve Kooperatif Bakanlığı, Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılı kapsamında bazı göletlere Cumhuriyet tarihindeki önemli olayların tarihlerini isim olarak vermiştir. Buna göre; Samsun-Lâdik-Ahmetsaray'daki gölete *19 Mayıs Göleti*, Amasya-Merzifon-Çayırözü'ndeki gölete *100. Yıl Göleti*, Erzurum-Pasinler-Köprüköy'deki gölete *23 Temmuz Göleti*, Sivas-Yıldızeli-Yusufoğlu'daki gölete *4 Eylül Göleti*, Ankara-Haymana-İkizce'deki gölete *Egemenlik Göleti* ve İzmir-Urla-Bademler'deki gölete *9 Eylül Göleti* isimleri verilmiştir. Ayrıca Köy İşleri ve Koopearatif Bakanlığı, 100.Yıla özel olarak gerçekleştirdiği kültürel etkinlikler kapsamında, 16-27 Haziran 1981 tarihlerinde Ankara'da *Köy Kooperatifleri ve El Sanatları Sergisi* düzenlemiştir. Bu sergiye 119 kooperatif eğitim, tanıtım ve pazarlama amacıyla katılmış ve sergilenen çeşitli ürünlerin de Ankara halkına sunumu ve satışı gerçekleştirilmiştir (T.C. Başbakanlık, 1981, s. 327-329). Tarım ve Orman Bakanlığı da Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılı kapsamında, 19-23 Ekim tarihleri arasında Cumhuriyet tarihinin İkinci Tarım Kongresi'ni gerçekleştirmiştir. Aynı tarihlerde kongre kapsamında İslam ülkelerinin tarım bakanlarının katılımıyla *Millî Tarım Fuarı* da düzenlenmiştir (Tercüman, 1981, s. 3).

Bu dönemde, Devlet Bakanlığına bağlı Basın-Yayın Genel Müdürlüğü, Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılı çalışmalarına önemli katkılarda bulunmuştur. Bu bağlamda, İngilizce olarak 5000 adet *Türkiye Cumhuriyeti Ve Devrimleri Tarihi* kitabı bastırılmış ve çeşitli alanlarda dağıtılmıştır. Ayrıca, *Türk Basınında Atatürk*, *Atatürk Ve Türkiye* ve *Atatürk Ve Değişen Türkiye* adlı sergiler düzenlenmiş, bu sergiler başta Kıbrıs ve Bulgaristan'ın Sofya şehri olmak üzere, Türkiye'nin 19 ilinde halkın izlenimine sunulmuştur (T.C. Başbakanlık, 1982, s. 67-68). Yine basım-yayın faaliyetleri kapsamında, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dairesi Başkanlığı tarafından, Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılı kapsamında, 1911-1921 tarihleri arasındaki Atatürk ile ilgili 106 adet arşiv belgesi, *Atatürk İle İlgili Arşiv Belgeleri* adıyla bastırılmış ve dağıtımı gerçekleştirilmiştir (T.C. Başbakanlık, 1982, s. 34).

100. Yıl kapsamında düzenlenen yoğun kültürel ve sanatsal etkinliklerin önemli bir bölümü Kültür Bakanlığı tarafından gerçekleştirilmiştir. Bakanlık, özellikle Millî Folklor Dairesi

aracılığıyla Atatürk imgesinin halk kültürüne yayılmasını hedefleyen çeşitli çalışmalar yürütmüştür. Bu kapsamda, halk şairlerinin katılımıyla *Türk İstiklal Savaşı Destanı* adlı şiir yarışması düzenlenmiştir. Bakanlık ayrıca şiir, tiyatro ve bilimsel araştırmalar başta olmak üzere toplam 9 farklı alanda yarışmalar düzenlemiş ve bu yarışmalar sonucunda Mustafa Necati Karaer, Osman Çeviksoy ve Yılmaz Gürbüz gibi isimler ödüle layık görülmüştür (Üzümcü, s. 57.)

Millî Folklor Dairesi'nin öne çıkan çalışmalarından biri de *II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi*'ni toplamak olmuştur. İlki 1973 yılında gerçekleştirilen bu kongrenin ikincisi, Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılı anısına, 22-28 Haziran 1981 tarihleri arasında Bursa'da toplanmıştır. 1980 yılında hazırlıkları başlayan kongrenin düzenleme komitesine, dönemin Kültür Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı Yavuz Bülent Bakiler başkanlık etmiş; Prof. Dr. Ahmet E. Uysal, Doç. Dr. Abdurrahman Güzel, Doç. Dr. Dursun Yıldırım ve Dr. Nevzat Gözaydın da komite üyeleri olarak görev almıştır. (Millî Kültür, 1981, Mayıs, s. 50). Türkiye dâhil 20 farklı ülkeden toplam 204 bilim insanının katıldığı kongrede, Devlet Başkanı Kenan Evren ve MGK üyelerinin kutlama mesajları da okunmuştur. Kongreye dair izlenimlerini paylaşan Nail Tan, özellikle folklor kavramının kamuoyunda yanlış anlaşıldığını belirtmiş, kavramı yalnızca halk oyunları ile sınırlayan TRT'ye eleştiriler yöneltilmiş ve Kültür Bakanlığının bu konuda TRT'yi uyarması gerektiğini ifade etmiştir. Tan ayrıca, 22 maddelik kongre değerlendirmesinde organizasyonun verimli geçtiğini vurgulamış ve bu tür etkinliklerin 5 yılda bir yerine daha kısa aralıklarla yapılması gerektiğini belirtmiştir (Tan, 1981, s. 61-64).

Yine Kültür Bakanlığı bünyesinde, Atatürk'ün Doğumunun 100. yılını kutlamak amacıyla bir KUTLAMA BÜROSU kurulmuş ve büro tarafından 100. yıla özel olarak basımı gerçekleştirilen kitaplar yayımlanmıştır. Bu kitaplar arasında; Ruşen Eşref Ünaydın'ın *Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal İle Mülakat*, İsmail Habib Sevük'ün *O Zamanlar, Atatürk İçin*, Nüzhet Erman'ın *Gazi Mustafa Kemal Atatürk 1881-1981*, Falih Rıfkı Atay'ın *Mustafa Kemal'in Mütareke Defteri*, Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Atatürk, Ergenekon ve Milli Savaş Hikâyeleri*, Yahya Kemal Beyatlı'nın *Eğil Dağlar*, Peyami Safa'nın *Türk İnkılabına Bakışlar*, Samet Ağaoğlu'nun *Kuvayı Milliye Ruhu*, Cahit Külebi'nin *Atatürk Kurtuluş Savaşında*, Haluk Nihat Pepeyi'nin *Mütareke*, Coşkun Ertepinar'ın *Destan Atatürk*, Abdurrahman Güzel'in *Kaygusuz Abdal*, Yusuf Akçura'nın *Yeni Türk Devletinin Öncüleri: 1928 Yılı Yazıları*,ERCÜMEND Kuran'ın *Atatürkçülük Üzerine Denemeler* ve Afet İnan'ın *Mustafa Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım* adlı eserleri yer almaktadır (Millî Kültür, 1981. Nisan, Arka Kapak).

100.Yıl çalışmaları kapsamında Kültür Bakanlığı tarafından Atatürk ile ilgili yaklaşık 55 bin belgenin yer aldığı *Atatürk Belgeliği*, 10 Kasım 1981 tarihinde Millî Kütüphanenin yeni binasında açılmıştır. Kültür Bakanlığı verilerine göre Atatürk Belgeliği'nde; 40 bin gazete kupürü, Atatürk hakkında yayımlanmış 2.958 kitap, Atatürk'ün el yazılarının yer aldığı mikrofilm kopyaları, tarihî pullar, paralar ve rozetler yer almaktadır. Dönemin Kültür Bakanlığı Müsteşarı Kemal Gökçe, Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılı etkinlikleri kapsamında hazırlanan Atatürk Belgeliği'nin açılış konuşmasında, söz konusu belgelik oluşturma görevinin Millî Kütüphaneye verildiğini hatırlatmıştır. Gökçe, Millî Kütüphane tarafından yürütülen çalışmaların bir sonucu olarak hazırlanan Atatürk Belgeliği'nde, yapılan tüm arşiv ve derleme faaliyetlerinin kamuoyuyla paylaşıldığını ifade etmiştir. Müsteşar Gökçe ayrıca, Atatürk Belgeliği'nin yanı sıra "*Yabancı Gözüyle Atatürk*" ve "*10 Kasımlarda Atatürk*" başlıklı sergilerin de Millî Kütüphane bünyesinde ziyaretçilere açıldığını belirtmiştir (Millî Kültür, 1981, Aralık, Arka Kapak).

Kültür Bakanlığının gelenekselleşmiş kültürel organizasyonlarından biri olan *Âşıklar Bayramı*, 11-14 Mayıs 1981 tarihleri arasında Konya'da, Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılı kapsamında gerçekleştirilmiştir. Etkinlikte, halk edebiyatı ve sözlü kültür geleneğinin önemli temsilcileri arasında yer alan Murat Çobanoğlu, Yaşar Reyhani, Şeref Taşlıova ve Davut Sulari gibi tanınmış âşıkların da dâhil olduğu yaklaşık elli kişilik bir katılımcı topluluğu yer almıştır. Katılımcıların bir kısmı çeşitli ödüllere layık görülmüş ve etkinlik, kültürel bir buluşma olmanın ötesinde, dönemin resmî ve askerî erkânının da ilgisini çekmiştir. Bu etkinliğe, dönemin İkinci

Ordu Komutanı ve Sıkıyönetim Komutanı Orgeneral Bedrettin Demirel'in de katıldığı görülmektedir (Millî Kültür, 1981, Haziran, s. 58-60).

Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılı kapsamında tiyatro etkinlikleri de dönemin kültür politikası doğrultusunda önemli bir faaliyet alanı olarak öne çıkmıştır. Devlet Tiyatroları, tarihinde ilk kez köyleri de kapsayan *Büyük Anadolu Turnesi* düzenlemiştir. Bu turne sonucunda, 67 il, 92 ilçe ve 25 köyde çeşitli oyunlar sahnelenmiştir (Millî Kültür, 1981, Kasım, s. 61).

Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılında, Türkiye'de ilk kez *Din Eğitimi Semineri*, 12 Eylül döneminde toplanmıştır. 23-25 Nisan 1981 tarihlerinde, Ankara İlahiyat Fakültesi tarafından düzenlenen Birinci Din Eğitimi Semineri'ne pek çok akademisyen katılmış olup dönemin önemli isimlerinden Başbakanlık müşaviri Hayrettin Şallı ve Diyanet İşleri Başkanı Tayyar Altıkulaç da seminerde yer almışlardır. Genel olarak değerlendirildiğinde bu seminer, din eğitiminin devlet eliyle yürütülmesi anlayışını ortaya koyması bakımından dikkat çekici bir nitelik taşımaktadır (İlahiyat Vakfı Yayınları, 1981).

Kültürel, sanatsal ve bilimsel faaliyetler bu bağlamda gerçekleştirilirken 100. Yıl'ın kalıcılığını sağlayacak çalışmalar da önemli ölçüde ön plana çıkmıştır. Özellikle Atatürk heykelleri, 100. Yıl temalı anıtlar, müzeler ve okullar bu kapsamda dikkate değer örneklerdir. Bu anıtlar arasında en bilineni, Millî Eğitim Bakanlığı binası önüne dikilen Atatürk temalı Başöğretmen Anıtı'dır. Bu anıtın açılışı, 24 Kasım 1981 tarihinde Öğretmenler Günü'nde gerçekleştirilmiştir (Sorguç, 1982, s. 15). Ayrıca Atatürk Yılı kapsamında, 5 Ocak 1981'de dönemin Devlet Başkanı Kenan Evren tarafından TBMM önüne temeli atılan anıt, dönemin en büyük Atatürk anıtı olarak inşa edilmiştir (Milliyet, 1981, Aktüalite eki, s. 4).

Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılı çerçevesinde, yurt dışı etkinlikler de önemli bir faaliyet alanı olarak önem kazanmıştır. Dışişleri Bakanlığı ile Kültür Bakanlığının iş birliğiyle düzenlenen etkinlikler, özellikle Avrupa'daki Türk işçilerinin yoğun olarak yaşadığı ülkelerde gerçekleştirilmiştir. Atatürk temalı sergilerin yanı sıra tiyatro gösterileri, film gösterimleri, konferanslar ve kompozisyon ile resim yarışmaları da düzenlenmiştir. Özellikle "Atatürk ve Türkiye" başlıklı yarışmalar, yurt dışında yaşayan Türk işçilerin çocuklarına yönelik hazırlanmış ve Atatürkçü düşüncenin yeni kuşaklara aktarılması hedeflenmiştir. Almanya'da yapılan çalışmalar incelendiğinde, Atatürk konulu resim, şiir ve kompozisyon yarışmalarının yanı sıra Türk Haftaları ve Atatürk Günleri düzenlendiği de görülmektedir. Örneğin, 4-11 Eylül 1981 tarihlerinde Almanya'nın Bonn şehrinde *Türk Kültür Haftası* etkinliği gerçekleştirilmiştir (Kutlama Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, 1981, s. 133-140).

Yine yurt dışı kutlama programı kapsamında, 1981 yılının Haziran ayında Paris'te kapsamlı kültür-sanat etkinlikleri düzenlenmiştir. UNESCO'nun ev sahipliğinde düzenlenen program çerçevesinde, resim ve seramik sergileri açılmıştır. Bununla beraber Suna Kan, İdil Biret, Verda Erman gibi sanatçıların yer aldığı konserler ve geleneksel Türk tiyatrosundan örneklerin sunulduğu sahne gösterileri yapılmıştır. Ayrıca Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Halk Dansları Topluluğu'nun halk dansları gösterileri büyük ilgi görmüştür. Etkinlikler, Kültür Bakanlığı ve Dışişleri Bakanlığının iş birliğiyle hayata geçirilmiş ve Türkiye'nin kültürel birikimi uluslararası alanda geniş bir çerçevede tanıtılmıştır (Cumhuriyet, 1981, s. 3).

Yurt dışı faaliyetler, hem Türk işçilerinin ve ailelerinin millî kimlik bilincinin güçlendirilmesinde hem de Atatürk ilke ve inkılaplarının uluslararası düzeyde tanıtılmasında önemli bir araç olmuştur. 12 Eylül yönetimi, bu amaçla kültürel diplomasi imkânlarını özellikle Avrupa'daki Türk toplulukları nezdinde etkin bir şekilde kullanmayı hedeflemiştir.

Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılı çerçevesinde gerçekleştirilen faaliyetlerin uluslararası boyutu, UNESCO iş birliğiyle daha da güçlendirilmiştir. Türkiye'nin bu süreçte UNESCO ile yürüttüğü çalışmalar, Atatürk'ün evrensel değer taşıyan mirasının dünya kamuoyuna tanıtılmasını için de bir fırsat oluşturmıştır. Bu iş birliği çerçevesinde Atatürk'ün hayatı, düşünceleri ve

reformları üzerine çok dilli yayınlar ve akademik içerikler hazırlanmıştır. Bu gibi uluslararası çalışmalarda İngiliz tarihçi Bernard Lewis, Amerikalı siyaset bilimci Donwart Rostow, Senegalli tarihçi T. Diallo, Hint siyaset bilimci Feroz Ahmad, Sovyet tarihçi Danilof, Japon sosyolog Hiyaşi gibi farklı kültürlerden isimler yer alırken; Türkiye’den de tarihçi Enver Ziya Karal, iktisatçı Korkut Boratav, sosyolog Şerif Mardin ve siyaset bilimci Ergun Özbudun gibi önemli akademisyenler de katkı sunmuşlardır (Kutlama Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, 1981, s. 130-132).

1981 yılı boyunca yurt içi ve yurt dışı etkinliklerle kutlanan Atatürk’ün Doğumunun 100. Yılı, bir anma sürecinin ötesine geçerek 12 Eylül yönetimi tarafından Atatürk’ün toplumsal bellekteki yerini güçlendirmeye yönelik stratejik bir araç olarak kullanılmıştır. Bu yaklaşım, 1982 yılında da sürdürülmüştür. Kenan Evren’in 1982 yılbaşı kutlama mesajında yaptığı vurgu, bu sürecin sembolik olmaktan çıkarak süreklilik kazandığını açıkça göstermektedir. Evren, yeni yıl kutlama mesajında Atatürk Yılı’na şu sözlerle değinmiştir: *“Atatürk’ün doğumunun 100. yıldönümü olan 1981 yılında çok zor engelleri milletçe aştık. Bu hızla 1982 yılına büyük ümitlerle giriyoruz. Bu hızımızı kesmemek için Atatürk yılını kapatmıyorum* (Bakış Dergisi, 1982, s. 8).

Bu açıklama, “Atatürk Yılı”nın yalnızca takvimsel bir dönem olmadığını, 12 Eylül yönetiminin toplumsal yapıyı dönüştürme ve meşruiyet sağlama sürecinde Atatürkçülüğü stratejik bir fırsat olarak kullandığını göstermektedir. Böylelikle Atatürkçülük, iç politikada hem istikrarın hem de toplumsal birlikteliğin temel dayanağı olarak sunulmuştur. Kenan Evren’in 1982 yılı yeni yıl kutlama mesajında da ifade ettiği üzere, Atatürk Yılı 1982 yılı boyunca resmî olarak sona erdirilmemiş, kutlamalar devam etmiştir. Nihayetinde Atatürk Yılı, 13 Ocak 1983 tarihinde Kenan Evren’in yaptığı açıklamayla sona ermiştir (Canlı, 2024, s.173).

SONUÇ

Mustafa Kemal Atatürk çağdaşlaşma, özgür düşünce ve evrensel barış ideallerinin öncüsü olarak eğitim, kültür, sanat ve toplumsal dönüşüm alanlarında gerçekleştirdiği kapsamlı reformlarla modern dünyanın saygın liderleri arasında yerini almıştır. Bu kapsamda 1981 yılının UNESCO tarafından Atatürk’ün Doğumunun 100. Yılı olarak ilan edilmesi, onun tarihsel ve kültürel mirasının uluslararası düzeyde kabul ve takdir edildiğinin somut bir göstergesi olmuştur. Atatürk’ün Doğumunun 100. Yılı, 1981’de 12 Eylül Ara Rejim döneminde Atatürk Yılı olarak ilan edilmiş ve bu kapsamda çeşitli devlet kurumlarının öncülüğünde düzenlenen kültürel, sanatsal ve bilimsel etkinliklerle Atatürk, toplumsal bellekte yeniden şekillendirilmiştir. Diyanet İşleri Başkanlığının hutbe yarışmalarından, Gençlik ve Spor Bakanlığının geniş çaplı gençlik organizasyonlarına, Kültür Bakanlığının ulusal ve uluslararası düzeyde düzenlediği yarışmalardan, arşiv ve belge çalışmaları ile dış ülkelerde yürütülen kültürel diplomasi faaliyetlerine kadar devletin tüm kademelerinde 100.Yıl faaliyetleri gerçekleştirilmiştir.

100. Yıl faaliyetleri, askerî yönetimin Atatürkçülüğü yeniden ideolojik ve kültürel bir araç haline getirme sürecinde önemli bir araç olarak öne çıkmış ve devletin kültürel üretim alanındaki yönlendirici rolünü açıkça ortaya koymuştur. Bunlar birer kutlama programının ötesinde kültürel araçlar vasıtasıyla iç kamuoyunda birlik ve düzen algısını pekiştirmeyi, dış kamuoyuna (yurt dışı faaliyetler ile)ise modernleşme anlayışı çerçevesinde bir Türkiye imajı sunmayı hedeflemiştir.

Askerî yönetim, Atatürk’ü ve Atatürkçülüğü kendine doğrudan meşruiyet kaynağı olarak konumlandırırken –ki Kenan Evren’in “12 Eylül’ü milletin Atatürk’e bağlılığına inanarak yaptık” ifadesinde de görüldüğü üzere– sivil hükûmet ve bürokrasi ise bu meşruiyet temelini kültür, sanat, eğitim ve sosyal faaliyetler aracılığıyla toplumsal alana taşımıştır. Çalışma içinde de vurgulandığı gibi, ara rejim döneminde kurulan Ulusu Hükûmeti, 12 Eylül yönetiminin politikalarının uygulanmasında önemli bir rol üstlenmiştir. Atatürk’ün Doğumunun 100. Yılı kapsamında gerçekleştirilen faaliyetlerin içeriği ve çeşitliliği, Ulusu Hükûmeti’nin uygulamaları bağlamında değerlendirildiğinde, 100. yıl etkinliklerinin kapsamı çok daha net ortaya çıkmaktadır. Bu doğrultuda, Kültür Bakanlığı bünyesinde yayımlanan Millî Kültür dergisi, döneme ait haberler ve yorumların yanı sıra dönemin kültür politikasını, resmî bakış açısını ve

Atatürk imgesi etrafındaki söylemi yansıtan önemli bir birincil kaynaktır. Dergi, özellikle 1981 Atatürk Yılı faaliyetleri ile 12 Eylül ara rejim dönemine ait kültürel yaklaşımları, ideolojik yönelimleri ve devlet merkezli kültürel yapıyı belgeleyerek dönemin resmî kültürel bakış açısını ortaya koymaktadır. Bu yönüyle Millî Kültür dergisi, çalışma için zengin ve kapsamlı bir kaynak işlevi görmektedir. Atatürk'ün Doğumunun 100.Yılı ile ilgili basım-yayın çalışmaları ve dinî-millî temalı gibi faaliyetler (örneğin hutbe yarışması), ara rejimin ideolojik mesajlarını geniş kitlelere ulaştırma stratejisinin temel araçları olmuştur. Böylece, ara rejim döneminde yürütülen kültür politikaları yalnızca resmî ve seküler alanlarla sınırlı kalmamış, aynı zamanda dinî söylem ve semboller aracılığıyla da toplumsal düzeyde meşruiyet ve kabul görme çabası içerisinde şekillendirilmiştir. Söz konusu faaliyetler, dönemin kültür politikasını şekillendiren uygulamalar olarak da değerlendirilebilir. Özellikle de Atatürk'ün 100. Doğum Yılında gerçekleştirilen kültürel faaliyetler, toplumda pozitif karşılık bulan, halkın gündelik hayatına dokunan ve kimlik ile aidiyet duygusunu güçlendiren bir unsur haline getirilmiştir. Böylece sivil yönetimin kültürel politikaları, askerî otoritenin güvenlik ve düzen odaklı yaklaşımını tamamlayarak toplumsal kabulü artıran ve rejimin devamlılığına katkı sağlayan bir yönlendirme aracı olmuştur.

Etik Beyan

"12 Eylül Ara Rejiminin Kültür Politikası Bağlamında Atatürk'ün 100. Doğum Yılı Faaliyetlerine Yönelik Bir İnceleme" başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel kurallara, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir. Bu araştırma etik kurul kararı zorunluluğu taşımamaktadır. Makale, Etik Kurulları Yayın Etiği Komitesinin (Committee on Publication Ethics-COPE) yazar, hakem ve editörler için belirtilen kurallardan yararlanılarak oluşturulmuş olan Anasay dergisi etik kuralları çerçevesinde yazılmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author declares that they have no competing interest.

Financial Support: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKLAR/REFERENCES

- Millî Eğitim Bakanlığı Beyaz Kitabı (1981–1982 Öğretim Yılındaki Gelişmeler)*. Ankara: Millî Eğitim Basımevi.
- Millî Kültür Dergisi*. (1981, Mayıs). 2(12).
- Millî Kültür Dergisi*. (1981, Haziran). 3(1).
- Tan, N. (1981). II. Milletlerarası Folklor Kongresi'nin Ardından. *Millî Kültür*, 3(3), 61-64.
- T.C. Başbakanlık. (1981). *Hükümetin ana faaliyetlerinin özeti* (22.9.1980-22.9.1981). Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Bakış Dergisi*. (1982). 1(3).
- Arslan, H. T. (2023). Türkiye'de Askerî Müdahale Dönemlerinde Atatürk ve Atatürkçülük. *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 19 (37), ss.37–72.

- Canlı, A. (2024). Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılı Kutlamaları (1981 Yılı İçerisinde Türkiye'de Yapılan Kutlamalar). *10. Uluslararası Atatürk Kongresi Bildiriler Cilt I* ss. 145–193. Ankara. <https://doi.org/10.51824/978-975-17-6042-5.06>
- Cumhuriyet. (1981, 24 Haziran). Kültürel etkinlikler yararlı oldu. *Cumhuriyet*, ss. 3.
- Erkan, H. & Erkan, C. (1998). *Kültür politikamızda yeni boyutlar: Türkiye'nin geleceğe yönelik kültür değerleri ve politikaları*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Evren, K. (1994). *Zorlu Yıllarım I*. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Giritli, İ. (1983). *Kemalizm İdeolojisi. Atatürkçülük*, II. Kitap, Ankara: Genelkurmay Basımevi. ss. 59–72.
- İlahiyat Vakfı Yayınları. (1981). *Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılında Türkiye I*. Din Eğitimi Semineri. Ankara.
- İnan, A. (1980). M. Kemal Atatürk'ün doğumunun 100. yıldönümü (19 Mayıs 1981) Türk Tarih Kurumu'nun kuruluşunun 50. yıldönümü (15 Nisan 1981). *Belleten*, 44 (176), ss. 629-641.
- Kantarcıoğlu, S. (1998). *Türkiye Cumhuriyeti hükümet programlarında kültür*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kutlama Koordinasyon Kurulu Başkanlığı. (1981). *Atatürk'ün Doğumunun 100. Yıldönümü Kutlama Programı*. Ankara.
- Hedef Dergisi* (1981, Şubat). 2(24).
- Millî Kültür Dergisi*. (1981, Nisan). 2(11).
- T.C. Başbakanlık. (1982). *Hükümetin ana faaliyetleri* (12/9/1981-12/9/1982). Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Millî Kültür Dergisi*. (1981, Ekim). 3(5).
- Millî Kültür Dergisi*. (1981, Kasım). 3(6).
- Millî Kültür Dergisi*. (1981, Aralık). 3(7).
- T.C. Başbakanlık. (1983). *Hükümetin ana faaliyetleri* (12/9/1982-12/9/1983). Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Cumhuriyet. (1981, 6 Ocak). Atatürk yılı törenlerle başladı. *Cumhuriyet*, ss. 1.
- Milliyet Aktüalite. (1981, 11 Ocak). Gurur yılımız 1981'de gurur veren bir anıt. ss. 4.
- T.C. Millî Eğitim Bakanlığı. (1982, 18 Ocak). *Tebliğler Dergisi*, 45(2104). <https://dhgm.meb.gov.tr/tebligler-dergisi/1982/2104-ocak-1982.pdf>
- Cumhuriyet. (1981, 14 Mart). Atatürk'ün Harp Okulu'na girişi törenle anıldı. *Cumhuriyet*, ss. 1.
- Milliyet*. (1981, 23 Mart). Sağlam: “Okur-yazar olmayan en yakın okula başvursun.” ss. 7.
- Üzümcü, E. (2023). *12 Eylül Ara Rejim Döneminde Kültür Politikası Oluşturulmasına Yönelik Uygulamalar (1980-1983)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Millî Güvenlik Konseyi. (1980, 19 Eylül). *Tutanak dergisi* (Cilt:1,Birleşim,1). https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MGK_/d01/c001/mgk_01001001.pdf
- T.C. Resmî Gazete*. (1980, 26 Eylül). (Sayı 17117). <https://www.resmigazete.gov.tr/>
- Tercüman. (1981, 11 Eylül). İkinci Tarım Kongresi 19-23 Ekim tarihleri arasında toplanacak. *Tercüman*, ss. 4.
- Cumhuriyet. (1987, 28 Aralık). Ankara AKM'yi Evren açtı. *Cumhuriyet*, s. 1.

Ekler

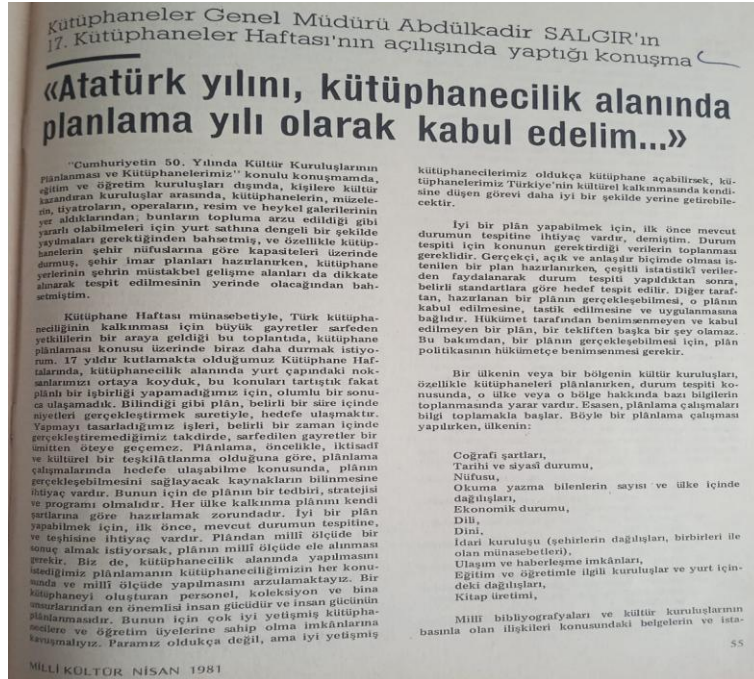
Ek A: Atatürk Yılı Açılışının Cumhuriyet Gazetesine Yansıması
Kaynak: Cumhuriyet, 6 Ocak 1981, s. 1

Ek B: Atatürk'ün 100. Doğum Yılında Başlayan Okuma Yazma Seferberliğinin Milliyet Gazetesine Yansıması
Kaynak: Milliyet, 23 Mart 1981, s. 7.

Ek C: Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılında Çince Yayınlanan Bir Dergi
Kaynak: Millî Kültür Dergisi, 3/5, Ekim 1981. (Arka Kapak Sayfası)

Ek Ç: Dönemin Kütüphaneler Genel Müdürü Abdülkadir Salgır'ın 17.Kütüphane Haftasında Yaptığı Konuşma

Kaynak: Millî Kültür Dergisi, 2/11, Nisan 1981,s. 55.

Ek D: Atatürk'ün 100.Doğum Yılında TBMM Önüne Dikilen Anıtın Milliyet Gazetesinin

Aktüalite Ekiine Yansıması

Kaynak: Milliyet Gazetesi Aktüalite Eki, 11 Ocak 1981, s.4.

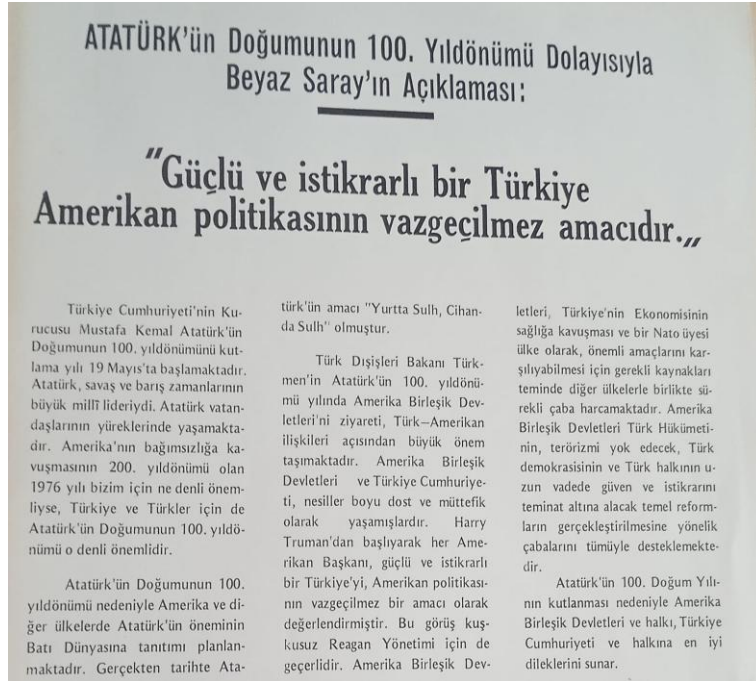
Ek E. Atatürk'ün 100.Doğum Yılında Gerçekleştirilen 15.Türkiye Âşıklar Bayramı

Kaynak: Milli Kültür Dergisi, 3/1, Haziran 1981. (Arka Kapak Sayfası)

Ek F: Paris'teki 100.Yıl Etkinliğinin Cumhuriyet Gazetesi'ne Yansıması

Kaynak: Cumhuriyet Gazetesi, 24 Haziran 1981, s. 3.

Ek G: Amerika Birleşik Devletleri'nin Atatürk'ün Doğumunun 100.Yılı Kutlama Mesajı

Kaynak: Millî Kültür Dergisi, 2/12, Mayıs 1981. (Arka Kapak Sayfası)